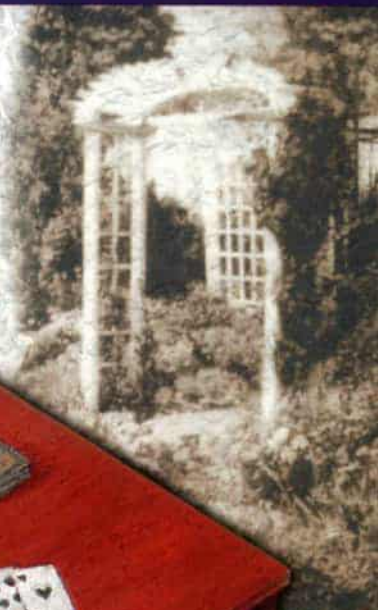

Franciszek Zabłocki

FIRCYK

W ZALOTACH

Wydanie z opracowaniem. **Lektura**

Tytuł:
Fircyk w zalotach

Autor opracowania:
Anna Popławska

Korekta:
Monika Borkowska

Projekt okładki:
BROS s.c.

ISBN 978-83-7327-244-6

Copyright by Wydawnictwo GREG®
2007

Wydawnictwo GREG®
31-979 Kraków, ul. Klasztorna 2B
tel. (012) 643 55 14, fax (012) 643 47 33

Księgarnia internetowa: www.greg.pl
tel. (012) 644 98 90, w godz. 8.00–17.00

Znak firmowy GREG®
zastrzeżony w Urzędzie Patentowym RP.

Wszystkie prawa zastrzeżone.
Żadna część niniejszej publikacji nie może być reprodukowana
lub przedrukowana bez pisemnej zgody Wydawnictwa GREG®.

Skład i łamanie:
BROS s.c.

Druk:
Zakład Poligrafii – Alicja Genowska

AKT I

SCENA 1

*Pustak, Świstak***Pustak** (*sposstrzegając Świstaka*)

Nie myślę się – tak jest – on. Witaj, pożądany
 Świstaku, urwipołciu, stary lisie szczwany!
 Cóż tu robisz? Jak się masz? Czyś zdrow, czy wesoły,
 Czy pieniężny⁷?

(*Ściskają się*)

Świstak

Zdrow, ale co goły, to goły.

Pustak

Świat dziś taki. Przynajmniej, że cię widzę zdrowym.
 Z kimże tu przyjechałeś?

Świstak

Z moim panem nowym.
 Ale niech cię uściskam, mój luby Pustaku!

Pustak

Takeś mi strojny! Byłeś niedawno w paklaku⁸,
 Teraz się taka świeci na tobie mamona,
 Jak gdyby na ministrze króla faraona⁹.

(*Obzierając go*)

Suto! suto! A wszystko od srebra i złota!
 Przecie skąd ta do ciebie zawinęła flota?

(*Obziera go*)

Niech cię jeszcze obejrzę! – Ale jakże *gusto*¹⁰!

⁷ *pieniężny* – bogaty.

⁸ *paklak* – płótno parciane.

⁹ *minister króla faraona* – faraon – popularna gra w karty, minister – służący (cyt. za BN).

¹⁰ *gusto* – gustownie.

Rok już minął, po mężu jak została wdową,
Śmierć ta jednak jest dla niej obecną i nową.

Świstak

Znam ją, bom u niej służył. Nie do tego ona
Zwykła, osobność dla niej nie jest ulubiona.
Niepodobna serc ludzkich badać tajemnice,
Wiemy jednak, że czułe serca są kobiece.
Podstolina jest piękna, musi być i tkliwa;
Może, żeby jej szukać, na to się ukrywa.

Świstak –
charakterystyka
Podstoliny

Pustak

Ja bym się nie spodziewał tej po niej chytrności.

Świstak

Mój bracie, w sercach kobiet rzadko szczerze gości.
Wiemy, że one z gości, my jesteśmy z gliny –
W różnych tworach różne też być muszą sprężyny.
Pan mój był u niej w jej wsi; wzięła ją chimera
Jechać do brata, pan mój za nią się wybiera.
Chłopiec piękny, rozumny, dobrze wychowany,
Umizga się, nadstawia – musi być kochany.
Otóż i oni idą.

Świstak –
o kobietach

SCENA 2

Podstolina, Fircyk, Pustak, Świstak

Fircyk (*biegąc za Podstoliną*)

Możnaż być tak dziką!

Podstolina (*do Pustaka*)

Pan twój czy już wstał?

Pustak

Jeszcze, mościa dobrodziko.

Podstolina

A imość?

Pustak

Wnet się dowiem.

Podstolina (*patrząc na zegarek*)

Jak to bieżą czasy.

Na dwunastej...

Pustak (do Świstaka)

Chodź, bracie, na kawał kielbasy!

(Odchodzą)

Podstolina (niby dopiero postrzegając Fircyka)

Jeszcześ to, starościcu?

Fircyk

Co za podziwienie!

To „jeszcze, starościcu” bawi nieskończenie
I z tonu wymawiania, mniej kto świadom ludzi,
Mniemałby, że starościc Podstolinę nudzi.

Podstolina (z gniewem)

Nie inaczej – tak – nudzi.

Fircyk (z uśmiechem trzpiotowskim)

Nie wierzę, nie wierzę.

Podstolina

Naprzykrzasz mi się waćpan.

Fircyk (tymże tonem)

Wszystko to nieszczerze.

Podstolina

To nawet niewierzenie biorę za urazę.

Fircyk

A ja taką oziębłość mam za smaku skazę.
Podstolina bez gustu! Chimera, chimera!
Przecież ująć za grzecznego mogę kawalera.
Znam ludzi i mnie ludzie. Żyjąc w wielkim świecie,
Wiem, jak czcić piękność, jak się przymilić kobiecie.
Pani z domu wyjeżdża, ja za nią w też tropy.
Drugi wierny Ulisses⁴⁴ dla swej Penelopy,
Z tą jedynie różnicą, że tamtego nawy⁴⁵,
Mnie mój Hektor angielszczyk unosił cisawy⁴⁶.
Wielkaż to wada ogon! Dzielniejszy koń kusy.
Widziała pani jego korwety⁴⁷ i susy?
To lekkie nóg zbieranie, to zagięcie karku?...
Nie w polskim też mój konik schował⁴⁸ się folwarku;

Fircyk – o włas-
nych zaletach

⁴⁴ *Ulisses* – bohater z wojny trojańskiej, który dziesięć lat wracał do Itaki, zwodzony przez Posejdona. W domu czekała na niego wierna żona Penelopa.

⁴⁵ *nawa* (z łac.) – okręt.

⁴⁶ *angielszczyk* (...) *cisawy* – kasztanowaty koń rasy angielskiej (cyt. za BN).

⁴⁷ *korwety* (z fr.) – zwroty.

⁴⁸ *schować się* – wychować się.

Niech żyją po zwierzęcu, niech żyją bezbożnie,
 Lecz niech będzie uczciwość, niech będzie ostrożnie!
 Wchodzę tu, zastaję ich w umizgów zapale,
 Okazuję stąd czułość, gniewam się i żalę,
 Przekładam nieuczciwość, gorszące uczynki,
 Ja im mówię seryjo, oni stroją drwinki.
 Wychodzą, unikając wrzekomo hałasu,
 Schodzą się znowu razem i idą do lasu.
 Chyba że się z plebanem moim nie zobaczą.
 Czego on co niedziela na kazaniu płacze?
 Uroił sobie w głowie ten fantastyk czysty
 Jakowychś libertynów, jakoweś deisty.
 Wrzeszczy na nich, z nimi się tylko zawsze bawi,
 Pisma pełną ma gębę, cudami się dławi.
 Po co to? Niech się raczej tym ozwą ambony:
 „Mężowie, bądźcie lepsi, poprawcie się, żony!
 Z uczciwością nasz honor nierozdzielnie spięty,
 Kto jest człowiek poczciwy, więcej jest jak święty”.
 Moim zdaniem tak mówić jest to mówić lepiej
 Jak to, że tam przed laty nie widzieli ślepi.

SCENA 4

Aryst, Podstolina

Aryst

Cóż to, sama waćpani wracasz? Gdzież, u bięsa,
 Zapodział się starościc? Gdzie lata Klarysa?

Podstolina

Rozumiałam, że są tu.

Aryst (*w gniewie*)

Tere, fere, są tu!
 Gdzież? Patrz, chyba w kominie!

Podstolina (*na stronie*)

Czy dostał zawrotu¹³⁵?

Aryst

Ten sprośnik, ten dowódzca skażonej młodzieży,
 Kiedy już chce, niechże się żeni, jak należy,

**Aryst –
 zazdrosny mąż**

¹³⁵ Czy dostał zawrotu? – czy zwariował?

OPRACOWANIE

BIOGRAFIA FRANCISZKA ZABŁOCKIEGO

Franciszek Zabłocki urodził się 2 I 1752 roku w zubożałej rodzinie szlacheckiej. Uczęszczał do kolegium pijarskiego w Międzyrzeczu Koreckim, jednak go nie ukończył. Szybko rozpoczął **karierę dworską**. Początkowo przebywał na dworze stolnika ciechanowskiego, A. Górskiego, któremu ok. 1769 roku zadedykował ody – swój debiut literacki. Ten rodzaj panegirycznej twórczości będzie potem wielokrotnie uprawiał.

Około 1773 roku Zabłocki przeniósł się do **Warszawy**. Szukał poparcia u **Andrzeja Młodziejowskiego**, kanclerza i przyszłego członka Komisji Edukacji Narodowej. Na jego cześć napisał ody, nie wiadomo jednak, w jaki sposób Młodziejowski odwdziaczył się młodemu poecie. Przez pierwsze miesiące pobytu w Warszawie Zabłocki znajdował się **pod protekcją Adama Naruszewicza**, który wspierał młodych literatów; w antologii *Pieśni Horacjusza przekładania różnych* zamieścił kilka tłumacheń Zabłockiego. Niewykluczone, iż to właśnie Naruszewicz polecił młodego poetę Komisji Edukacji Narodowej. W 1774 roku Zabłocki **otrzymał funkcję protokolanta Komisji Edukacji Narodowej**. Mimo szaczonego stanowiska sytuacja ekonomiczna poety nie była dobra. Pensja była niska i często trzeba było na nią długo czekać. Zabłocki usiłował poprawić swoją sytuację finansową **publikując w prasie**. Jego wiersze ukazywały się na łamach „**Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych**” (1774–1777), ale nie przynosiły większych dochodów.

Zabłocki pisał wiersze, sielanki, okolicznościowe ody, bajki, listy poetyckie. Z wczesnej twórczości na uwagę zasługuje **satyra Duma ubogiego literata** (1775) i **mitologiczny poemat Cztery żywioły** (1777), a także **oda do Ignacego Krasickiego** (1780). W tym okresie twórczości uwidoczniły się już cechy pisarstwa Zabłockiego: umiejętność budowania nastroju, różnorodne słownictwo, ekspresja wyrazu, komizm. Zabłocki usiłował zbliżyć się do osoby **Adama Kazimierza Czartoryskiego**, który w latach 1774–1780 był opiekunem młodych i biednych literatów. Postać Czartoryskiego pojawia się w panegirycznych utworach Zabłockiego. Niektórzy uważają, że poeta był nauczycielem dzieci księcia, ale brak na to dowodów. Czartoryski, jako jeden z komisarzy Komisji Edukacji Narodowej, był także zwierzchnikiem Zabłockiego. W 1774 roku Zabłocki w imieniu księcia przeprowadził lustrację szkół w województwach: kijowskim, wołyńskim, braclawskim i podolskim, które znalazły się pod zarządem Komisji. Zabłocki był zaufanym pracownikiem Czartoryskiego – prowadził jego ko-

W utworze Zabłockiego tylko 40 procent tekstu pochodzi z pierwowzoru. Wiele partii francuskiego tekstu zostało usuniętych, inne zostały tak dalece przerobione, iż stanowią tekst oryginalny. Zgodnie z zaleceniami Czartoryskiego Zabłocki zachował schemat intrygi, podział na akty i sceny, role poszczególnych postaci. Spolszczył imiona bohaterów, akcję przeniósł spod Paryża pod Warszawę. Utwór Romagnesiego pisany był w konwencji *comédit dell'arte* i dlatego zostawia wykonawcom szeroki margines improwizacji. Zabłocki rozbudował niektóre sceny (np. scenę powitania dwóch służących), dodał nowe (w akcie III wprowadził komediowy dialog Świstaka z Pustakiem). Poeta zindywidualizował sposób wypowiedzi bohaterów. To, jak mówią, charakteryzuje to, co wypowiadają. Zabłocki wzbogaca portrety psychologiczne postaci. Pustak jest bardziej zmysłowy i dobronuduszy niż jego pierwowzór, Świstak dowcipniejszy. Klarysa jest pełna wdzięku, w przeciwieństwie do wścibskiej Celimene. Podstolina jest bardziej hipokrytką niż dewotką.

CZAS I MIEJSCE AKCJI

Akcja komedii rozgrywa się w „domu wiejskim Arysta blisko Warszawy” w czasach współczesnych Zabłockiemu. Autor w myśl wskazań Czartoryskiego przeniósł akcję komedii z Francji do Polski.

TREŚĆ – PLAN WYDARZEŃ

Akt I

1. Świstak i Pustak, służący i dobrzy koledzy, spotykają się w domu Arysta i opowiadają o swoich panach.
2. Fircyk, straciwszy pieniądze podczas gry w karty, przybywa do domu Arysta i usiłuje uwieść Podstolinę, która jest wdową.
3. Podstolina powoli ulega czarowi młodzieńca, ale ukrywa przed nim swoje uczucia.
4. Fircyk opowiada Arystowi o swojej tragicznej sytuacji finansowej, po czym ogrywa go na 900 dukatów.
5. Aryst wyładowuje swą złość na służącym.

Akt II

1. Fircyk opowiada Arystowi o swoich planach małżeńskich, ale nie wyjawia imienia kandydatki na żonę.
2. Fircyk planuje przygotowanie uczyty i zabawy, zleca więc Świstakowi, aby pojechał do Warszawy i wszystko zorganizował.

3. Fircyk, zdezorientowany chłodnym traktowaniem przez Podstolinę, zaczyna podejrzewać, że jego wybranka kocha kogoś innego.
4. Podstolina zwierza się Klarysie, że jest zakochana, ale nie wyjawia w kim.
5. Klarysa dowiadyuje się od Fircyka, że kocha on Podstolinę. Zdradza mu, że Podstolina zwierzała jej się z miłości do jakiegoś młodzieńca. Fircyk upewnia się, że ma rywala. Klarysa obiecuje pomoc Fircykowi.
6. Aryst podejrzewa, że jego żona romansuje z Fircykiem. Ich tłumaczenia tylko go rozwścieczają.

Akt III

1. Świstak i Pustak narzekają, że przygotowania do zabawy poszły na marne.
2. Aryst opowiada Podstolinie o małżeńskich zamiarach Fircyka.
3. Podstolina wypytuje Świstaka o zamiary Fircyka i zaczyna podejrzewać, że młodzieniec żywi poważne zamiary nie wobec niej, ale wobec pewnej bogatej hrabiny z Warszawy.
4. Rozmowa Fircyka z Podstoliną wyjaśnia sytuację i prowadzi do szczęśliwego finału, zakochani zaręczają się, Fircyk żartuje na temat kontraktu ślubnego.

CHARAKTERYSTYKA BOHATERÓW

Fircyk – bohater oświecenia

Postać fircyka w literaturze polskiej XVIII wieku

Fircyk, **modny kawaler**, był **główną postacią literatury stanisławowskiej**. Termin fircyk występuje już w *Pamiętnikach* J. Ch. Paska. Różnie tłumaczono pochodzenie pojęcia. Przywoływano wyrazy: firka (drobna moneta, metaforycznie człowiek małej wartości), fertig, czeskie frč (żart) i in. Żadna z tych etymologii nie ma jednak pełnego uzasadnienia. W XVIII wieku fircyk oznaczał bawidamka i lekkoducha, dla którego liczył się hazard, kobiety i dobra zabawa. Postać fircyka występuje w wielu **komediach oświeceniowych**. Znaleźć ją można w utworach **Franciszka Bohomolca**. Występuje tam młodzieniec – kosmopolita, nieprzywiązany specjalnie do ojczyzny, zapatrzony w modę cudzoziemską i podziwiający wielkomięskie życie. Fircyk wszystko traktuje z lekkością i nonszalancją, z łatwością trwoni majątek rodziny na grę w karty, uciechy i kobiety. Wzorem jest dla niego Paryż. Literatura dydaktyczna krytykuje modnego fircyka, kpiącego z nauki, patriotyzmu i narodowych tradycji. Przedmiotem ostrej krytyki jest fircyk w powieści **I. Krasickiego** *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki*, w której edukacją bohatera kieruje niejaki Damon. Po wyjeździe do stolicy Mikołaj Doświadczyński spotyka jeszcze innego fircyka, oszusta i krętacza. Postacie fircyków w negatywnym świetle prezentują w swoich utworach **Adam Naruszewicz** i **Adam Czartoryski**.

WAŻNIEJSZE REALIZACJE SCENICZNE *FIRCYKA W ZALOTACH*

16 czerwca 1781 roku odbyła się **prapremiera**, w roli Fircyka wystąpił Andrzej Mierzyński. Od tej pory *Fircyk...* był sztuką chętnie wystawianą na scenach polskich. W latach powojennych ważniejsze realizacje to: w 1952 roku w reżyserii J. Woszczerowicza i B. Korzeniowskiego, z Czesławem Wołłejką w roli Fircyka, w 1968 roku w Teatrze Telewizji w reżyserii Andrzeja Zabłockiego, który zagrał także tytułową rolę.

INDEKS KOMENTARZY DO TEKSTU

BOHATEROWIE KOMEDII

- Fircyk** – hazardzista – str. 22
- małżeńskie plany – str. 38
 - miłość do Podstoliny – str. 51
 - o grze w karty – str. 36
 - o Podstolinie – str. 20
 - o sobie – str. 52
 - o swoim powodzeniu u kobiet – str. 19
 - o upadku gospodarczym Rzeczypospolitej – str. 24
 - o własnych zaletach – str. 15
 - pożegnanie z Podstoliną – str. 71
 - prośba do Klarysy o poparcie u Podstoliny – str. 53
 - żarty, wyrachowanie – str. 23
- Aryst** – gniew, porywczość – str. 57
- przeprasza Klarysę – str. 79
 - o hazardzie – str. 31
 - o małżeństwie – str. 38
 - oskarżenia wobec Fircyka i Klarysy – str. 54
 - zazdrosny mąż – str. 54, 66
- Podstolina** – krytycyzm wobec Fircyka – str. 45
- miłość do Fircyka – str. 46
 - o miłości – str. 44
 - o trzypiotostwie Fircyka – str. 17
 - rezerwa, chłód – str. 16

SPIS TREŚCI

Fircyk w zalotach

Dedykacja	5
Akt I	7
Akt II	35
Akt III	59

Opracowanie

Biografia Franciszka Zabłockiego	85
Kalendarium życia i twórczości	87
Teatr i dramat narodowy w oświeceniu	88
Geneza utworu	91
Czas i miejsce akcji	92
Treść – plan wydarzeń	92
Charakterystyka bohaterów	93
Fircyk – bohater oświecenia	93
Inni bohaterowie	95
Kompozycja	97
Ważniejsze realizacje sceniczne <i>Fircyka w zalotach</i>	98
Indeks komentarzy do tekstu	98

Wydawnictwo GREG poleca:

Stefan Żeromski
„Wybór opowiadań”

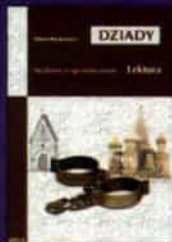
Józef Bédier
„Dzieje Tristana
i Izoldy”

Aleksander Fredro
„Śluby panięskie”

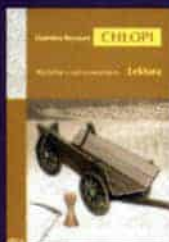
Eliza Orzeszkowa
„Nad Niemnem”

Adam Mickiewicz
„Dziady”

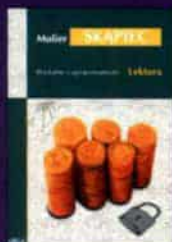
Bolesław Prus
„Lalka”

Władysław St. Reymont
„Chłopi”

Julian Ursyn
Niemcewicz
„Powrót posła”

Molier
„Skapiec”

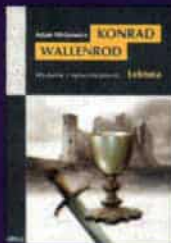
Stanisław Wyspiański
„Wesele”

Bolesław Prus
„Wybór nowel”

Adam Mickiewicz
„Pan Tadeusz”

Adam Mickiewicz
„Konrad Wallenrod”

Stefan Żeromski
„Ludzie bezdomni”

Honoré de Balzac
„Ojciec Goriot”